

**МЕТОДОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ
ЛАНДШАФТУ
У ПОСТНЕКЛАСИЧНИЙ ПЕРІОД**

Ключові слова: ландшафт, постнекласичний етап розвитку науки, проліферація ідей

Сучасна географія будучи наукою з розвиненою теорією, має високий рівень узагальнень та абстракції [5, с.120], тому існує суттєва необхідність чіткого формулювання її понятійно-термінологічного апарату. Одним з таких теоретично узагальнених понять є поняття «ландшафт». В даний час існує велика кількість інтерпретацій термінологічного розуміння даного поняття, але, в основному, будь-яка інтерпретація ландшафту залежить від обраної філософської системи, на якій базується дослідження.

Об'єктом дослідження є розуміння поняття «ландшафт» через призму його різних інтерпретацій в постнекласиці.

Метою статті є показати вплив постнекласичних дослідницьких підходів на розуміння ландшафту.

Останні дослідження і публікації. Інтерпретації поняття «ландшафт» розкриті в працях багатьох видатних вчених. Філософським та географічним осмисленням даного терміну займалися А. Геттнер, М. Гродзинський, В. Кізима, В. Пащенко, В. Преображенський, Ю. Тютюнник, Г. Швобс та ін. Також сутність поняття «ландшафт» намагалися з'ясувати такі науковці, як Д. Арманд, М. Веклич, М. Гвоздецький, К. Геренчук, К. Дьяконов, А. Ісаченко, О. Ковальов, Ф. Мільков, В. Петлін, М. Солнцев, П. Тутковський та ін. Кожний з дослідників підходив до вивчення таких складних об'єктів, як ландшафти, з позицій свого часу та можливостей методичного забезпечення і технічного інструментарію досліджень [5, с.120]. Понятійна сутність ландшафту збагачувалася завдяки працям географів різних наукових шкіл і, як наслідок, наукових поглядів, а також, що не мало важливо, індивідуальним сприйняттям.

Невирішені частини проблеми. Результатом такої кількості думок є різноманітність методичних методів та підходів, які застосовуються у ландшафтознавстві, що, з одного боку, є позитивним моментом, тому що ландшафт можна розглядати з різних «точок зору» (в залежності від трактування терміну) та застосовувати для його пізнання різні методи. В свою чергу, такий підхід може синтезувати нове, корисне знання, яке не може бути отримане при дотриманні якогось одного чіткого розуміння. А з іншого боку, все це різноманіття поглядів провокує плутанину в ландшафтознавчій науці.

Основний матеріал дослідження. У розвитку будь-якої науки можна виділити принаймні три етапи: класичний, некласичний, постнекласичний. Перекриваючись у часі і співіснуючи [6, с.35], ці етапи властиві також ландшафтознавству. Кожному з цих періодів розвитку науки властиві певні світоглядні розуміння та уявлення. Початком постнекласичного періоду можна вважати кінець ХХ ст., в цей час некласичне суспільство вже не в змозі було задовольнитися трансформацією традицій, досвіду і знань. Зростаючі потреби суспільства спонукали до розширення видів діяльності людини, що, в свою чергу, сприяло розвитку наукових досліджень та необхідності глибшого пізнання світу [2, с.162]. Відбулася корінна переорієнтація поглядів на оточуючий людину світ, який постає в цей період як привід і засіб розвитку людини й самої людської життєдіяльності. Попередні знання, авторитети та культура втрачають святість і обов'язковість для вивчення. Усе це, як зазначає В. Кізіма, сприяє розвитку творчого потенціалу, сприяє виробленню оригінальних, несподіваних і сміливих рішень [3, с. 42], відбувається пошук нестандартних підходів.

Відповідно до У. Еко, постнекласика - це «епоха втраченої простоти» [9]. В цей період існує суттєва необхідність змінити старі, ненаукові, стихійно сформовані уявлення про взаємодію суспільства та природи, які склалися у свідомості людей як на рівні теоретичного, так і на рівні повсякденного мислення. Екологічна складова світогляду повинна включати свободу людини та дозволяти спрямовувати мислення людей на передбачення можливих змін в майбутньому [2, с. 54]. Тобто виникла потреба зробити людину суб'єктом усвідомленого управління функціонуванням системи «суспільство – природа»

Російський філософ В.І. Аршинов виділяє і таку специфічну рису постнекласичної науки, як проліферація (термін П.Файерабенда) ідей. За В.І. Аршиновим: «Будучи за самою суттю внутрішньо орієнтованою на діалог, вона розширює та поглиблює сферу його застосування далеко за свої внутрішньо наукові кордони, стаючи наукою, відкритою для всього різноманіття форм і типів людського досвіду. Постнекласична наука втрачає властиві науці класичного зразка авторитарні тенденції, монопольні претензії на істину» [12].

Постнекласичний етап розвитку науки вимагає поєднання науки та етики, що є характерною рисою цього етапу розвитку наукового знання. Вирішення проблем, які постають перед людиною, значною мірою залежить від зусиль самої людини, від її здатності зрозуміти «дух епохи», який є нічим іншим, як філософським узагальненням найвеличніших наукових і культурних надбань, виходячи із яких людство вибудовує свою соціальність.

Що стосується переваг постнекласичного ландшафтознавства, то Ю.Г. Тютюнник бачить їх в таких аспектах як, по-перше, завдяки концепції БТК (концепція біосоціального та техногенних компонентів ландшафту), відпала необхідність у конструюванні різноманітних антропогенно-природних систем і комплексів. Другий аспект - виникнення тоталогії

ландшафту і поняття ландшафту тоталогічного. По-третє, ландшафт і ландшафтність стали розглядатися як просторово-організуючі атрибути самого буття, носії метапричинності («ландшафт - це все»). По-четверте, - герменевтичні та лінгвістико-феноменологічні дослідження показали, що поняття ландшафту в тому вигляді, в якому воно виникло в мові та писемності, несло в собі категоріальність територіальній відповідності [12], тобто воно було ширше за наукову та художню його інтерпретації, що виникли пізніше. У підсумку в постнекласичному ландшафтознавстві поняття ландшафту «переростає» саме себе і, як фундаментальна філософська і світоглядна категорія, повертається туди, звідки воно прийшло в науку і мистецтво, як загальнокультурне поняття [8].

Однією з провідних ознак постнекласичного етапу розвитку наукового знання є плюралізм підходів. Світогляд постмодернізму (постнекласики) бачить усі наукові й близькі до них підходи як свої [1, 101]. Створюються найширші можливості реалізувати інтерпретаційний стиль у розкритті поняття «ландшафт». На думку В.М. Пашенка [6, с. 35] постнекласичне ландшафтознавство визнає такі з них: синергетичний, фрактальний, екоеволюційний, ноосферологічний та пасіонарний.

О.П. Ковальов вважає, що проблема визначення і відображення ландшафту є однією з найскладніших у географії [4, с.130] і його трактування є найбільш неоднозначним. На його думку [11] представники різних дискурсів потрапили в лінгвістичні пастки і між ними існує суттєва проблема в узгодженні різних поглядів, тому що вони ігнорують або відкидають позиції інших, якщо вони не співпадають з їхньою думкою. Він приходить до висновку, щоб зрозуміти природу ландшафту необхідно застосовувати феноменологічний підхід, який ґрунтується на індивідуальних способах сприйняття (за О.П. Ковальовим) [4, с.131].

Інтерпретації людини та ландшафту в рамках постнекласичного світогляду. У науковій сфері інтерпретація є засобом висування або перевірки, спростування, підтвердження певних гіпотез та розкриття понять в новому розумінні [9]. Напрямок інтерпретації полягає у відшуканні тих загальних рис, які присутні в усіх інтерпретаціях ландшафту, незважаючи на їхнє термінологічне означення. Ми не обмежуємося висвітленням якогось аспекту поняття, а намагається проникнути в його суть. На думку Гродзинського М.Д. застосування інтерпретації надає значні перспективи у пізнанні ландшафту [1, с.31].

В.В. Кізіма у ряді своїх статей [3, 10] відстоює думку про те, що сучасні процеси глобалізації призвели до того, що людство формується як одна велика сім'я в якій життя кожного індивіду має не тільки свій особистий, а ще й загальний сенс, цінність і характер. Цей новий тип мислення сучасної людини призводить до виникнення нового світобачення, з позицій якого не тільки люди, а й дерева, тварини, каміння, ріки, вулкани, моря й океани - хоча вони й неповторні по своїй суті, але є «єдинокровними загальним земним життям і чутливі один до одного» [3, с.41].

Ландшафт у постнекласичний період розвитку науки постає: а) не аморфним комплексом випадкових у своїй різноманітності компонентів, а певним їх порядком; б) його розуміння виходить за межі суто географічного тлумачення і дозволяє інтерпретувати його в максимально широкому онтологічному ключі - як спосіб існування і впорядкування всякого буття взагалі. На думку Ю. Г. Тютюнника поняття «ландшафт» в даний момент знаходиться в стані «смыслоразвертывания». [7]. З такої позиції поняття ландшафту набуває статус філософської категорії, виступає як специфічна характеристика якісної неоднорідності (гетерогенності) універсуму, форми (різноманітні і не незмінні) якого носять упорядкований, взаємно узгоджений (сизигічний) характер, топологічно пов'язані в тимчасовій і просторовій картині світу у вигляді певної хронотопічної будови [10].

У постнекласичний період розвитку науки людина і ландшафт розглядаються як нерозривна органічна єдність, тотальність (за В.В. Кізімою), де людина є одночасно і силою, яка змінює ландшафт, і залежною від цих змін, а природа (ландшафт) є ареною для людських дій, а також середовищем формування самої людини.

На думку М.Д. Гродзинського постнекласична інтерпретація проблеми людини і ландшафту найповніше втілена у трансакційній теорії енвайроментальної психології (А. Еймс, І. Альтман, У. Ітелсон та ін.). Її головним постулатом є те, що людина і ландшафт є частинами одного процесу і їх розгляд по-окремі неможливий. Головна увага приділяється взаємозв'язкам між ними. Постнекласичне розуміння виходить з того, що включення людини в ландшафт і навпаки породжує якісно іншу цілісність (тотальність).

Висновки. Отже, можна стверджувати, що багатоаспектність поняття «ландшафт» є причиною різного його розуміння. А в географічних колах питання, які стосуються визначення цього поняття, є предметом справжньої полеміки, результатом якої часто є звинувачення в псевдонауковості поглядів один одного.

Але світогляд постмодернізму дає найширші можливості реалізувати інтерпретаційний стиль у розкритті суті поняття «ландшафт». Тому у пізнанні ландшафту можуть використовуватися різні методи, а їх вибір визначається тим, наскільки його розуміння відповідає тій інтерпретації ландшафту, яка задіяна при вирішенні конкретної проблеми. Проліферація ідей є суттєвою перевагою ландшафтознавства.

Список літератури

1. *Гродзинський М.Д.* Пізнання ландшафту: місце і простір : Монографія : у 2-х т./ М.Д. Гродзинський. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2005. – Т.1. – 431 с.
2. *Сучасна українська філософія: традиції, тенденції, інновації /* Губерський Л. В., Андрущенко В. П., Добронравова І. С., Конверський А.Є. та ін. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2011. - С. 161-173.
3. *Кизима В.В.* Новое образование для нового человека / В. В. Кизима // *Філософія освіти.* – 2005. - №2. – С. 36-61.
4. *Ковальов О. П.* Феномен ландшафту: проблема існування і способи відображення (головні положення Харківської школи ландшафтознавства) / П. О. Ковальов // *Вісник Львів. ун-ту. Серія географічна.* – 2004. – Вип.31. – С. 126-131.
5. *Муніч Н.В.* Вивчення ландшафтознавчих понять у курсі географії:

теоретико-методологічний аспект / Н. В.Муніч // Наукові записки. Серія: Педагогіка. – 2012. – № 3. – С. 119-125. **6. Пащенко В.М.** Методологія та методи наукових досліджень : навчальний посіб. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2009. – 212 с. **7. Тютюнник Ю.Г.** Онаслеживание ландшафта / Ю. Г. Тютюнник. – К. : ИПК Ун-та «Украина», 2010. – 212 с. **8. Тютюнник Ю.Г.** Философия географии / Ю.Г. Тютюнник. – К. : ИПК Ун-та «Украина», 2011. – 204 с. **9. Eco U.** The Limits of Interpretation – Bloomington Indiana University Press. 1990. – 295 p. **10. Кизима В.В.** Ландшафтная сущность Бога или «божественная» природа ландшафта? – [Електронний ресурс]: http://www.nbuu.gov.ua/portal/soc_gum/totallogy/2003_10/kizim.htm. **11. Ковалев О.П.** Слово "Landschaft" и проблема научной терминологии [Електронний ресурс] – Режим доступу http://www.geography.pp.ua/2011/11/blog-post_05.html. **12. Тютюнник Ю.Г.** Становление и развитие постнеклассического ландшафтоведения [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/portal/soc_gum/totallogy/2005_13/tutun.htm#_ftn1

Юрків Л. Методологічні дослідження феномену ландшафту у постнекласичний період.

В роботі розглянуті основні риси постнекласичного світогляду та його вплив на сучасне ландшафтознавство. Зроблений висновок про те, що проліферація ідей, яка є провідною рисою для постнекласичного етапу розвитку науки, зробила суттєвий вплив на сучасне розуміння ландшафту та його інтерпретації.

Ключові слова: ландшафт, постнекласичний етап розвитку науки, проліферація ідей.

Yurkiv L. Methodological study of the phenomenon of a landscape in Postnonclassical period.

This article describes the main features of Postnonclassical philosophy and its impact on modern landscape study. The authors conclude that proliferation of ideas, which is a leading Postnonclassical stage of scientific development, has made a significant impact on the current understanding of the landscape and its interpretation.

Keywords: landscape, Postnonclassical period, proliferation of ideas.

Юрків Л. Методологические исследования феномена ландшафта в постнеклассический период.

В работе рассмотрены тап г черты постнеклассического мировоззрения и его влияние на современное ландшафтоведение. Сделан тап о том, что пролиферация идей, которая является ведущей тап г для постнеклассического этапа развития науки, оказала таптвенное влияние на современное понимание ландшафта и его интерпретации.

Ключевые слова: ландшафт, постнеклассический тап развития науки, пролиферация идей.

Надійшла до редколегії 01.07.2013